

Aşağıdaki yazı 5 Nisan 2005 tarihinde Hamburg ve Çevresi Türk Toplumu Gençlik Kolu toplantısında yapılmış olan konuşmanın ve konuşmanın ardından yapılan tartışmanın çok kısa bir özetidir. Bu yazıya temel oluşturan üç önemli kaynak Selami Kılıç'ın Kaynak Yayınları'ndan çıkan "Ermeni Sorunu ve Almanya" adlı eseri, Arnold Toynbee'nin "Hatıralar: Tanıdıklarım" başlığıyla Türkiye'de basılmış olan anıları ve Kasım 2000 sayılı Teori dergisidir.

Bu yazıdan çıkacak ana fikir şudur:

- 1) Sorun siyasal bir sorundur.
- 2) Batı kamuoyunda konuya yaklaşım yanlıdır, genellikle tek taraflıdır ve tarihsel bir olguyu açıklığa kavuşturma amacını gütmemektedir.
- 3) Yaşananlarda emperyalist emellerin rolü büyüktür.
- 4) Olayların içinde olan tüm halk kitleleri büyük acılar çekmiştir.

Ermeni Sorunu Türkiye'nin karşısına son zamanlarda değişik platformlarda sürekli olarak çıkarılmakta ve ülke bu konuda birçok suçlamaya maruz kalmaktadır. Denilen odur ki, Türkiye kendi tarihiyle yüzleşme cesaretini gösterememektedir. Birçok Batılı ülkede konudan bahsedilirken iki önemli noktanın kasıtlı olarak sürekli atlandığını görüyoruz:

- 1) Bahsi geçen olaylar savaş şartlarında meydana gelmiştir.
- 2) Emperyalist güçler, özellikle misyon örgütleri ve politik bağlantılar vasıtasıyla, Hristiyan tebayı o günün meşru yönetimine karşı kışkırtmaya çalışmışlardır.

En basit mantıkla düşünmek gerekirse zaten savaş halinde ve orduları zor durumda bulunan bir ülkenin kendi (iddialara göre sayısı birkaç milyona çıkabilen) vatandaşını sürmesinin bir mantığı yoktur, olamaz.

Bilindiği gibi adına 1. Dünya Savaşı denilen 1. Büyük Paylaşım Savaşı emperyalist ülkeler arasındaki çekişmelerin bir ürünüdür. Bu çekişmenin Osmanlı topraklarındaki önemli sonuçlarından birisi Batı'da Rumların, Doğu'da da Ermenilerin kışkırtılması oldu. Bugün olayları kışkırtan güçler şimdi bu tarihsel sorunla ilgili hakem rolünü oynamak istemektedirler. 1 Mart 1922, TBMM Üçüncü Toplantı Yılı Açış Konuşmasında Mustafa Kemal Paşa şöyle demiştir: "*Ermeni meselesi denilen ve Ermeni milletinin gerçek çıkarlarından ziyade dünya kapitalistlerinin ekonomik çıkarlarına göre halledilmek istenen mesele, Kars Antlaşması'yla en doğru çözüm şeklini buldu. Asırlardan beri dostane yaşayan iki çalışkan halkın dostluk bağları memnuniyetle tekrar kuruldu*". Nitekim Lozan'da da ve ondan sonra uzun yıllar bu konu artık karşımıza bir siyasal konu olarak çıkmamıştır.

Çıkarılan kanunlarda veya tartışılan kanun tasarıları gerçevesinde Jön Türkler sürekli suçlanmakta ve caniler olarak gösterilmektedirler. Unutmamak gerekir ki, Jön Türkler Türkiye'de cumhuriyet devriminin temelini oluşturan bir topluluktur ve bizim Milli Demokratik Devrimimiz'in ilk nüveleri bu topluluk içinde oluşmuştur. 1908'deki Meşrutiyet devriminin arkasında Jön Türkler vardı. Yani Jön Türkler'e saldırmak bir anlamda Türkiye'de cumhuriyetin en önemli tarihsel kaynaklarından birine saldırmaktır. Jön Türkler'i cani ilan edenler, bir zaman sonra cumhuriyetin kurucularını da cani ilan ederler, hatta kimileri bunu zaten yapmaktadırlar.

CDU-CSU'nun Alman Parlamentosu'na verdiği kanun tasarısından bir alıntı yapalım: "*Die Akten des Auswärtigen Amts, die auf Berichten der deutschen Botschafter und Konsule im Osmanischen Reich beruhen, dokumentieren die planmäßige Durchführung der Massaker und Vertreibungen.*" Türkçesi şudur: "*Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alman büyükelçileri ve başkonsoloslarının raporlarına dayanan dışişleri belgeleri planlı olarak yürütülmüş katliam ve sürgünleri gösterirler.*" Ancak Selami Kılıç "Ermeni Sorunu ve Almanya" başlıklı 2003 yılında Kaynak

Yayınları'ndan çıkan eserinde yine Alman dışişleri arşivlerinden birçok belgeyi kamuoyuyla paylaşıyor ve başka sonuçlara ulaşıyor.

Örneğin Brest-Litovsk görüşmeleri sırasında dışişlerine gönderilmiş Alman Dışişleri Arşivi'nden bir yazıda şöyle deniyor: "*Rus işgali ile birlikte Türkler büyük sıkıntı ve acılara katlanmışlardır. Bu nedenle ileri hareket sırasında, Türklere baskı ve zulüm yapmış olan Ermenilere karşı misillemede bulunulabilir. Hem bizim hem de Osmanlı Devleti'nin çıkarları doğrultusunda Talat Paşa'yı yumuşatmaya ve barışçı bir siyaset izlemesini sağlamaya çalışmaktayım.*" (Selami Kılıç, s. 62) Görüldüğü gibi bu resmi Alman belgesi olaylardaki karşılıklılığı gözler önüne sermekte, Rus işgali sırasında Türkler'in Ermeniler'in baskı ve zulmüne maruz kaldıklarını yazmaktadır.

Nitekim Brest-Litovsk barışından sonra Sovyetler Rus işgal bölgesinden çekildiler ve Osmanlı'nın ileri hareketi başladı. Bu dönemde Alman büyükelçisi Bernstorff ileri hareket hakkında Genaral von Seeckt'ten aldığı bilgileri Alman Dışişleri'ne şöyle bildirmiştir: "*Üçüncü Ordu'nun operasyon bölgesinden şimdiye kadar buraya ulaşan haberlere göre, çetelere katılmamış olan Ermenilere karşı herhangi bir düşmanca hareket yapılmamıştır. Böylece ilerlemekte olan ordunun kanlı misillemelerde bulunmayacağı ve bu gibi hareketlere meydan vermeyeceği tahmin edilmektedir.*" (Selami Kılıç, s. 61-62)

Yine aynı dönemde Alman Başbakanı Graf Hertling, Alman parlamenti Erzberg'e bir telgrafta şu açıklamalarda bulunuyor: "*... Diledikleri gibi hareket eden Ermeni ve Gürcü çetelerinin Türkler'e yaptıkları zulüm ve baskılar hakkında basından bilgi edinilmiştir. Bu nedenle Almanya ve Avusturya-Macaristan, Ruslar tarafından boşaltılan Osmanlı topraklarının yeniden Türklerin eline geçmesine göz yummuşlardır. Ermenilerin geleceği hakkında endişe duyulması yersizdir... Sorunun çözüme kavuşturulması için yapılan görüşmelerde Osmanlı devlet adamları, Ermeni çetelerinin*

yaptıklarından tüm Ermeni halkının sorumlu tutulamayacağı, ileri hareket esnasında hiçbir taşkınlığa meydan verilmeyeceği ve misillemede bulunulmayacağı hakkında inandırıcı açıklamalarda bulundular...

Öte yandan hem Sadrazam ve Bakanlar Kurulu hem de Osmanlı Genelkurmayı ve Kafkas cephesindeki komutanlar, Batı kamuoyunun tepkisini çekmemeye özen göstermekte ve bölgede huzur ve güveni yeniden sağlamanın Osmanlı Devleti'nin çıkarları gereği olduğuna inanmaktadırlar." (Selami Kılıç, s. 62-63)

1915'te çıkartılan tehcir (göç ettirme) kanununun çıkış amacı savaş halindeki Türk ordusunun cephe gerisini korumak, isyan ve ayaklanmaları önlemektir. Bu kanunun adından da bellidir: "*Savaş Zamanında Hükümet Uygulamalarına Karşı Gelenler İçin Asker Tarafından Uygulanacak Önlemler Hakkında Geçici Kanun*". Kanunun uygulanması sırasında meydana gelen üzücü olaylar herkesin malumudur ve Türkiye bugün de, o gün de onbinlerce Ermeni'nin olaylarda öldüğünü inkar etmiyor, etmemiştir. Bununla birlikte sistemli bir yoketme faaliyetinden söz etmek mümkün değildir. Olaylarda bir karşılıklılık vardır.

Zorunlu Göç Kanunu çıktığı zamanki sadrazam Talat Paşa Haziran 1915'te Ermeniler'in başına gelen kötü olaylar nedeniyle üç vilayete şu emir yazısını göndermiştir: "*Erzurum'dan ihraç olunan Ermenilerden beş yüz nüfusluk bir kafilenin Erzincan ile Erzurum arasında Kürtler tarafından katledildiği Erzurum Vilayeti'nden bildirilmiştir. İhraç olunan Ermenilerin yollarda hayatlarının korunmasına imkan nispetinde çalışılması ve sevkleri esnasında firara kalkışanlarla, muhafazalarına me'mur olanlara karşı saldırıda bulunacakların yola getirilmeleri tabiidir. Fakat buna hiçbir zaman ahali karıştırılmayacak ve beyn-el-anasır mukateleyi intac edecek ve aynı zamanda harice karşı da pek çirkin görünecek olayların olmasına kesinlikle meydan ve imkan bırakılmayacaktır. Binaen-aleyh o tarikle gelecek Ermenilerin güzergahlarında bulunan aşiretler ile köylülerin taarruzuna*

karşı her türlü esbab ve aracın istikmaliyle müdafaası ve katliam ve gasba cür'et edeceklerin şiddetle yola getirilmeleri lazımdır." (Selami Kılıç, s. 42)
Amacı soykırım olan bir hükümetin başı böyle bir emir yazısı gönderir mi?

Göç ettirilen Ermenilerin malları koruma altına alınmıştır. Bir "Terk Edilmiş Mallar Komisyonu" kurulmuştur. Komisyonun görevi boşaltılan köy ve kasabalardaki Ermenilere ait malları tespit etmek ve ayrıntılı defterlerini tutmaktır. Üç defter tutulur. Biri bölgesel kilisede korunur, diğeri bölge yönetimine verilir ve üçüncüsü de komisyonda kalır. Bozulabilir eşya ve hayvanlar açık artırma yolu ile satılır ve parası korunur. Malların Ermeniler dönünceye kadar korunmasından hem komisyon, hem de bölge yöneticileri sorumlu tutulurlar.

Kanunla iki önemli bölgede ordunun cephe gerisi sağlama alınmak istenmiştir: Erzurum, Van, Bitlis bölgesi ve Mersin-İskenderun bölgesi. Bu bölgelerde Ermeniler düşmanla işbirliği yapmışlardır.

Bu siyasal konu Türkiye'nin karşısına ısıtılıp ısıtılıp çıkartılırken bazı psikolojik savaş malzemelerinden ve yanlı soykırım kanıtlarından yararlanıldığını görüyoruz. CDU/CSU kanun tasarısında Arnold Toynbee'nin 1967'de yayımlanan, Türkçe'ye Klasik Yayınları tarafından "Hatıralar: Tanıdıklarım" başlığıyla çevrilmiş olan kitabına göndermede bulunuluyor. Yasada geçen cümle şu: "*Eine der gewollten Folgen dieser Deportationen war, wie einer der angesehensten Historiker des 20. Jahrhunderts, Arnold. J. Toynbee, feststellte, 'so viele Leben wie möglich en route zu vernichten'*". Yani bu sürgünlerin istenen sonuçlarından biri de 20. yüzyılın en itibarlı tarihçilerinden Toynbee'nin de belirttiği gibi yolda mümkün olan en çok sayıda insanı yoketmekmiş! Halbuki "Mavi Kitap" (veya "Bryce Raporu") uydurma ve yalana dayanan bir psikolojik savaş malzemesidir. Bu psikolojik savaş malzemesi karşımıza *tarihi belge* diye çıkarılıyor. Bu kitabın bir propaganda aracı olduğunu bizzat Arnold Toynbee'nin anılarından da takip etmekteyiz. İngiltere Krallığı hükümeti Lord Bryce'dan

Türkiye'deki Amerikan misyonerlerinin gönderdikleri raporları bastırtmasını ister ve Lord Bryce bu iş için bir sekreter talep eder. İşte bu sekreter Toynbee'dir. Kendisi "Hatıralar: Tanıdıklarım" isimli kitabında şöyle yazıyor:

"O tarihlerde İngiltere Krallığı hükümetinin bu (propaganda) faaliyetlerinden habersizdim. Sanırım Lord Bryce da öyleydi. Belki de bu bir şanstı. çünkü eğer gözlerimiz açılsaydı sanırım ne Lord Bryce ne de ben, İngiltere Krallığı hükümetinin yüklediği bu işi yapardık. Biz bu görevi yerine getirmek için en halis niyetlerle çalışıyorduk. Lord Bryce ve ben , gerçekleri belirlemek, onları topluma anlatmak ve sonunda onların ışığında bir şeylerin yapılmasını sağlamak ümidini taşıyorduk. (...) Majestelerinin hükümeti Ermeniler hakkında bir kitap yazılmasını istediğinde Lord Bryce bu siyasal ilişkileri farketmiş olsaydı sanırım teklifi reddederdi. Dürüstlüğüyle tanınan bir insandı. Amerikan kaynaklarına ulaşabiliyordu ve Amerika'da kendisine büyük bir saygı duyuluyordu (...) Eminim ki söz konusu kitabın (Blue Book / Mavi Kitap) yazılmasının gündeme geldiği dönemde bu işin arkasındaki politik güdünün farkına varmış olsaydım Lord Bryce'in dairesine doğru yürürken çok rahatsızlık hissederdim." (s. 174-180)

Toynbee ayrıca şunları da söylüyor: *"Anadolu'nun batısında yaşayan Yunanlılar gibi Ermeniler de bir gün Osmanlı İmparatorluğu'ndan kendilerine bir devlet koparabilecekleri ümidini taşımışlardı. Yunanlıların ve Ermenilerin siyasi amaçlarının meşruiyeti yoktu. Çünkü iki grup da Türkler arasında azınlıktaydı. İstekleriyle Türk İmparatorluğu'nu bölmeyi amaçlıyorlardı. Yalnız bu amaçları Türk halkına ciddi haksızlıklar yapılmadan gerçekleştirilemezdi (...) Türk yetkilileri yerli Ermeni toplumunun Rus istilacılar için 'beşinci kol' olarak çalışabileceğini keşfetmişlerdi. Ermenileri savaş bölgesinden çıkartma kararı aldılar. Bu da bir güvenlik önlemi olarak değerlendirilebilir. Benzer koşullar altında başka hükümetler de benzer kararlar almışlardır. Mesela Pearl Harbor'da*

Japonlar, Amerikan donanmasına saldırdıktan sonra Amerikan hükümeti Japon asıllı Amerikalıları Pasifik'ten çıkarıp Mississippi havzasına yerleştirmişti." (s.283-284)

Savaş sırasında Osmanlı Üçüncü Ordusu Kurmay Başkanı olan Felix Guse "Der Armenieraufstand 1915 und seine Folgen" adlı 1925 yılında yayımlanan eserinde yapılan propagandalarla ilgili olarak şu yorumu yapmıştır: "Zorunlu göç esnasında elbette Ermeniler birtakım güçlükler ve sertliklerle karşılaşmışlardı. Ancak, Osmanlı Hükümeti, zorunlu göç sırasında karşılaşılabilecek her türlü tehlikeye karşı alışılmışın dışında güvenlik önlemleri aldı. Hiç şüphe yok ki, alınan önlemlere rağmen birçok insan istenmeden de olsa göç yollarında yok oldu. Fakat bugün Batı kamuoyu, Ermenilerin devamlı şikayet ve yakınmaları üzerine göç yollarındaki Ermeni halkına zulüm ve kitlesel mezalim yapıldığını zannetmektedir. Halbuki olanları ve yapılanları topluca değerlendirmek, bu konuda biraz ölçülü davranmak gerekmektedir..."

Türklerin, Ermenilerin yok edilmesi doğrultusunda emir vermiş oldukları iddia edilebilir. Ancak bu konuda elle tutulur bir delil bulunmamaktadır. Gerçi Talat Paşa'nın yargılanması sırasında böyle birtakım deliller mahkemeye sunulmuşsa da, tüm bunlar, Ermeniler tarafından kaleme alınmış propaganda amaçlı ve aslı esaslı bulunmaya bazı düzmece delillerdi. Sözün özü bu konuda mahkemeye inandırıcı deliller sunulamamıştı.

İşin asıl garip tarafı ise Alman kamuoyunun büyük bir kısmının müttefikimiz için değil, aksine onun düşmanı Ermeniler için çalışıyor olmalarıdır. Almanya'da -bugün de olduğu gibi- Türklerden çok Ermenilerin haksızlığa uğradıkları kanısı yaygındır. Alman kamuoyunun sorunu bu şekilde algılamasında elbette ki Dr. Lepsius'un büyük katkıları olmuştur. Aslına bakılırsa asıl acınacak Türklerdi. Çünkü, onların acılarını dindirecek, sıkıntılarını giderecek ve uğradıkları büyük haksızlığı Batı kamuoyuna duyuracak ne Alman ne de Amerikan misyonerleri

bulunmaktaydı. Ermeniler kendilerini acındırmayı çok iyi becerdiler ve yıllarca bu türden propagandalar yaptılar.” (Selami Kılıç, s. 57-58)

Alman komutan Felix Guse'nin yazdıklarından başka bir yanlı kaynağa geliyoruz: Dr. Lepsius. CDU/CSU önergesinde ismi şöyle yazılmış: Der evangelische Theologe Dr. Johannes Lepsius. Dr. Lepsius'un hayatını biraz bildiğimiz zaman olayları Alman kamuoyuna neden o şekilde sunduğunu çok daha iyi anlarız. Kendisi 1887'de Harz Friesdorf'ta papazlık yaparken tüm zamanını Ermenilere ayırmak için görevinden ayrılıyor. 1896 baharında Potsdam'da çeşitli yerlerde yetimhane, klinik ve eczaneler açarak Ermenilere yardım ulaştıran Alman Doğu Misyonu'na (Deutsche Orient Mission) müdürlük yapıyor. 16 Haziran 1914'te Berlin'de bir cemiyet kuruyor: Alman-Ermeni Cemiyeti (Deutsch-Armenische Gesellschaft). Alman Doğu Misyonu'nun asıl faaliyeti Osmanlı İmparatorluğu'ndaki özellikle protestan Ermenilere maddi ve manevi destek sağlamaktır. Lepsius Mayıs-Haziran 1896'da halı tüccarı kılığında Anadolu'ya keşif yolculuğuna çıkıyor. Urfa'ya kadar geliyor ve orada Armenisches Hilfswerk'i (Ermenilere Yardım Kurumu) kuruyor. Alman Dışişleri Politik Arşivi'nde bulunan 1914-1918 yılları arasındaki Ermeni sorunu ile ilgili diplomatik yazışmaları derleyerek Mayıs 1919'da yayımlıyor. Selami Kılıç'ın notuna göre yayımlanan 444 belgede bazı önemli pasajlar bizzat Lepsius tarafından silinmiş ve orijinal metinler bilinçli bir şekilde tahrif edilmiştir.

Toparlamak gerekirse propaganda malzemesi olarak yazılmış kitaplar, misyonerlerin yazdıkları abartılı tasvirler Türkiye Cumhuriyeti'nin karşısına Ermeni soykırımı kanıtı olarak çıkarılmaya çalışılmaktadır. Halbuki yaşananlar halkların boğazlaşmasıdır. Sovyet Devlet Arşivi de buna işaret eder. Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu 1920 yılında "*İran, Ermenistan ve Türkiye'nin Halk Kitlelerine*" başlıklı bir bildiri yayımlar ve orada Ermenistan köylü ve işçilerine şöyle seslenir:

"Yıllar boyunca Kürtlerin Ermenileri kestiğinden dem vurup sizi Sultan'a karşı mücadeleye kışkırtan ve bu mücadeleden her gün yeni karlar elde eden yabancı sermayenin çevirdiği dolapların kurbanı oldunuz. Savaş sırasında bunlar size bağımsızlık vaat etmekle kalmadı, tüccarlarınızı, öğretmenlerinizi, papazlarınızı Türk köylüsünün topraklarını istemeleri için kışkırttı. (...) Sizlerle Türkler arasında huzursuzluk hüküm sürdükçe, İngiliz, Fransız ve Amerikan kapitalistleri, Türkleri bir Ermeni ayaklanmasıyla tehdit ederek gemleyebilir, Ermenileri ise Kürt kıyımı tehlikesiyle korkutabilirler." (Teori, Kasım 2000)

Ermeni Sorunu'nun uluslararası bir sorun haline gelişi 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından imzalanan Berlin Antlaşması'nın 61. maddesiyle olmuştur: *"Osmanlı Hükümeti, halkı Ermeni olan eyaletlerde mahalli ihtiyaçların gerektirdiği ıslahatı yapmayı ve Ermenilerin Çerkez ve Kürtlere karşı huzur ve güvenliklerini garanti etmeyi taahhüt eder ve bu konuda alınacak tedbirleri devletlere bildireceğinden, bu devletler söz konusu tedbirlerin uygulanmasını gözeteceklerdir"*. Yani yabancı güçler Türk-Ermeni ilişkilerine müdahil olmuşlardır.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 24. maddesinde "Vilayat-ı Sitte" diye bilinen Altı Vilayet, yani Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ ve Sivas "Altı Ermeni Vilayeti" diye anılıyordu. Bu illerin hepsinde de o zamanlar Türkler ve Kürtler çoğunluğu oluşturmaktadırlar.